

Interaktivní osnova (název předmětu)

Cíl předmětu: Kurs je zaměřen na poznání církevních, politických a kulturních dějin středovýchodní, východní Evropy od přelomu 15. a 16. století do konce 18. století.

Úvod a organizační informace: Kurs má podobu 3 výukových bloků v rozsahu 6 klasických výukových hodin, v nichž se postupně budou probírat jednotlivá témata, která zahrnuje osnova kurzu. Výuka bude mít podobu přednášky kombinované s rozбором zadaného pramene s cílem prohloubit schopnost studentů pracovat s textem a připravit jeho rozbor. Ukázky pramenů budou v ISu s dostatečným předstihem, aby se posluchači mohli řádně připravit. Hodnocení příprav proběhne formou řízené diskuse. Podmínkou úspěšného absolvování kursu bude odevzdání rozboru textu a zvládnutí závěrečného testu.

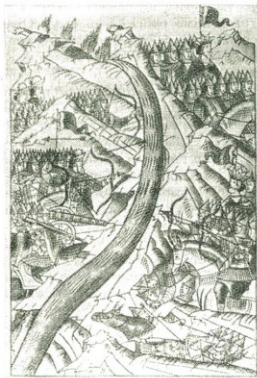
Komunikace s vyučujícím bude probíhat obvyklou elektronickou formou, podle možnosti posluchačů také formou osobních konzultací.

Téma 1: Východní a středovýchodní Evropa ve druhé polovině 15. století

Stručná charakteristika tématu: Ve druhé polovině 15. století došlo ve východní a středovýchodní Evropě k řadě podstatných změn. Třináctiletá válka oslabilu pozici Řádu německých rytířů. V polském království se zformoval základ stavovského uspořádání společnosti. Svržení tatarského jha a ukončení procesu sbírání ruských zemí zcela proměnilo vnitřní poměry i mezinárodní postavení moskevského velkoknížectví. Novou podobu nabyly vztahy mezi polsko-litevským soustátím a moskevským velkoknížectvím.

Ukázka textu ke studiu:

i přijal je veliký kníže s láskou. Když zamrzla řeka, veliký kníže nařídil svému synu, velikému knížeti Ivanovi, a svému bratru, knížeti Andrejovi, a všem svým vojevůdům, aby přišli s celým vojskem k němu do Kfemence; veliký kníže se obával tatarského útoku, že shromáždívše se, zaútočí na nepřítele...

18. Rusové a Tataři na březích řeky Ugyt r. 1480 (miniatura ze XVI. stol.).

Když se naši stáhli od břehu, tu se dali Tataři na útěk, posedli strachem, neboť se domnívali, že jim ruské vojsko postupilo břeh, aby se mohlo s nimi utkat. A naši myslíce, že Tataři v patách za nimi přešli řeku, nepronásledovali je, nýbrž odešli do Kfemence. Veliký kníže se synem, bratry a všemi vojevůdci od táhl k Borovsku a říkal, že s nimi [Tatary] svedou bitvu na tamějších polích, a naslouchal zlým lidem, chamtivým, bohatým, zrádcům křesťanů, zaprodancům busurmanů, kteří radili k útěku: „Nemůžeš se s nimi pustit do boje“ — sám ďábel to mluvil jejich ústy, tentýž, který kdysi, proměniv se v hada, podvedl Adama a Evu. Tu padla na něho hrůza i rozhodl se utéci od břehu a svou velikou kněžnu, Římanku¹, poslal i s pokladnicí na Beloozero „a matka jeho, veliká kněžna, pak nechtěla utéci, nýbrž rozhodla se zůstat v obklíčení“; a s ní [Sofii Paleologovnou] a s pokladnicí poslal Vasilu Borisoviče a Andreje Michajloviče Pleščevjeva a dáka Vasilu Dolmatova a uvažoval, dopustí-li hněv boží a chán se přepraví na tuto stranu Oky a vezme Moskvu, [bude] jim utíkatí k oceánu — moři. A v Moskvě zanechal knížata Ivana Jurjeviče a dáka Vasilu Mamyreva. Byl zde [v obklíčení] také rostovský biskup Vassian; když uslyšel, že veliký kníže chce utéci od břehu, poslal mu na břeh list...

¹ Římanku — tj. Sofii Paleologovnou, neteř posledního byzantského císaře Konstantina XI. Paleologa.

Avšak veliký kníže nedbal listu biskupa Vassiana, nýbrž poslouchal své rádce — Ivana Vasiljeviče Oščeru, svého bojara, a Grigorije Andrejeviče Mamona, jehož matku upálil kníže Ivan Andrejevič Možajskij jako čarodějnic. Byli to bohatí bojaři, kteří neradili velikému knížeti, aby se Tatarům postavil a bojoval za křesťany, ale radili mu utéci a křesťany zradit... Ti pak bojaři promlouvali s velikým knížetem a zmnožovali jeho strach, připomínajíce totiž boj jeho otce s Tatary u Suzdalu, jak ho Tataři zajali a přemohli; také [to, že] když přitáhl Tochtamyš, utekl veliký kníže Dmitrij Ivanovič do Kostromy a s chánem nebojoval. Veliký kníže, poslechnuv jejich úvah a rad, zanechal všechno vojsko na břehu Oky a městečko Kaširu sám rozkázal spálit a utekl do Moskvy; a velkého knížete Ivana Ivanoviče zanechal u Oky a s ním knížete Daniela Cholmského a nařídil, aby k němu, jakmile [on] dorazí do Moskvy a vzkáže mu, ihned přijel se synem [Ivanem Ivanovičem].

Sám veliký kníže pak odjel k městu Moskvě a s ním kníže Fjodor Paleckij. Když byli v předměstí města Moskvy, měšťané, kteří se ubírali do města, spatřili velkého knížete a zarmoutili se, začali velikému knížeti vyčítat a stěžovat si: „Když ty, veliký kníže, náš pane, nám vládněš v době klidu a míru, nakládáš na nás bezdůvodně velké daně; a teď, když sám jsi rozhněval chána, neboť jsi mu neplatil daně, vydáváš nás chánovi a Tatarům.“ Když pak veliký kníže přijel do města Moskvy, vyšel mu vstříc metropolita a spolu s ním rostovský biskup Vassian. Biskup Vassian se pak zle obořil na velkého knížete, nazýváje ho zběhem: „Na tebe padne všechna křesťanská krev za to, že zradiv je [křesťany], sám přcháš pryč, aniž jsi svedl bitvu s Tatary a bojoval s nimi: proč se bojíš smrti? Nejsi člověkem nesmrtným, nýbrž smrtelným; dokud mu není souzeno, nezemře ani člověk, ani pták, ani zvíře. Svěť mí vojsko, skryji-li já, stařec, tvář před Tatary?“ A dlouho mu takto [Vassian] domlouval i měšťané reptali na velkého knížete. Proto veliký kníže raději nepřebýval v Moskvě na svém dvoře, obávaje se, aby měšťané nepojali zlý úmysl, proto raději žil v Krásném selci a synovi poslal listy, aby se okamžitě vypravil do Moskvy; on pak projevils zmužlost, snesl otcovy výtčky, ale břeh Oky neopustil a křesťany nezradil. Když pak [veliký kníže] viděl, že se syn neřídí jeho listy, poslal ke knížeti Danielovi a nařídil mu, aby ho násilím zajal a přivedl k němu; kníže Daniel to však neucínil, ale řekl mu, aby jel k otci, on však odpověděl: „Lépe je mi zde zemřít než jeti k otci.“

A Tataři hledali cesty, kde by tajně přešli [řekou] a dostali se rychle k Moskvě, a přišli k řece Ugyt blízko Kalugy a chtěli ji přebrodit, a spatřivše je [lidé], oznámili to synovi velkého knížete; veliký kníže,

¹ Narážka se týká porážky Vasilu II. Temného u Suzdalu r. 1445.

Celý text bude v ISU.

Otázky/úkoly k textu:

Jak a proč hodnotí letopisec politické poměry ve východní Evropě?

Jak a proč hodnotí jednání velkoknížete Ivana III.?

Kdo byla kněžna Římanka a jaká byla její role v dějinách východní Evropy?

Kdo byli Němci, kteří přitáhli ke Pskovu?

Téma 2: Středovýchodní a východní Evropa na počátku 16. století

Stručná charakteristika tématu: Od poloviny 90. let 15. století probíhala prakticky trvale válka mezi polsko-litevskou unií a moskevským velkoknížectvím, jež vyvolávala pozornost čelných evropských představitelů. Dění v Polsku a na Litvě podstatným způsobem ovlivnila reformace a také humanismus. Velkou změnou byl vznik pruského knížectví. Moskevské velkoknížectví procházelo vnitřními proměnami, jež se promítly i do nebývalého rozmachu společenského myšlení.

Ukázka textu ke studiu:

a apoštolské církve, církve přesvaté Bohorodičky, počestného a slavného jejího Nanebevzetí, [církve], jež zazářila místo církve římské a konstantinopolské. Církev starého Říma upadla pro Apollinariovo kacířství¹; chrámová vrata druhého Říma, města Konstantinova, pak roztržili sekerami vnukové Hagarejských². Nyní to je církev třetího nového Říma, mohutné tvé říše, svatá jednotná apoštolská církev, jež navěky pravoslavnou křesťanskou vírou na celém světě září nad slunce jasněji. Nechť zví tvá říše, zbožný care, že všechny pravoslavné křesťanské víry se spojily pod jedinou tvou vládu: jediný ty jsi vládce křesťanů na celém světě.

Tobě se sluší, který panuješ, držeti ji [říši] v bázni boží; boj se Boha, který ti tolik dal; nedoufej ve zlato, bohatství a slávu: všechno to je tu shromážděno a zde na zemi zůstane. Vzpomeň si, vládce, na toho blahoslaveného, jenž drže v rukou žezlo a nesa na své hlavě císařský věnec pravil: „Neuplývete srdcem k bohatství, které uplývá.“ Přemoudrý Salomoun pak řekl: „Bohatství a zlato se pozná ne v úkrytu, nýbrž tehdy, kdy pomáhá těm, kdož je potřebují...“ A ještě, vládce, vyplň dvě příkázání ve své říši... Neporušuj, vládce, příkázání, která ustanovili tvůj praděd Konstantin³, svatý Vladimír⁴, veliký, bohem vyvolený Jaroslav⁵ a jiní blahoslavení, z jejichž rodu jsi i ty. Nedotýkej se, vládce, svatých božích kostelů a počestných klášterů, toho, co je dáno Bohu za věčná blaha na památku posledního pokolení. To svatý, veliký, pátý [ekumenický] církevní sněm přísně zapověděl...

A teď snažně prosím a zase prosím, o čem jsem výše psal: Pomni, kvůli Bohu, že všechny křesťanské říše se spojily pod jedinou tvou vládu a po ní očekáváme království, jež nebude mít konce... To jsem psal já, miluji tě, vzývají tě a zapísaňhaje božími milostmi — vyměň lakotu za štědrost a nemilosrdenství za milost. Potěš plačící a nařikající dnem i nocí, vysvobod trpící z rukou zlých.

Jak jsem výše napsal, tak i nyní pravím: pomni a slyš, zbožný vládce — jakože všechny křesťanské říše se spojily pod jedinou tvou vládu, jakože dva Římy padly, třetí stojí a čtvrtý nebude: tvé křesťanství již nebude vystřídáno jiným.

¹ Apollinaris — biskup laodicejský, založil své učení na platónské trichotomii (člověk se skládá z těla, duše a ducha), již přenesl do christologie (Kristus — Bůh — člověk se skládá z těla, duše a slova — Zoroš). Toto učení bylo jako blud zavrženo synodou alexandrijskou (362), římskou (374, 380, 382) a všeobecnou konstantinopolskou (381).

² Vnukové Hagarejských (hebr. Hagri) — pojmenování odvozené od jména souložnice Abrahámovy, matky Izmaelovy, Hagar (Agar); znamená totiž jako potomci Izmaelovi (srv. str. 55, pozn. 1); zde konkrétně je užito pro označení Turků.

³ Konstantin — římský císař, Konstantin Veliký (306–337).

⁴ Vladimír Svjatoslavě (srv. str. 162 a n.).

⁵ Jaroslav — tj. Jaroslav Moudrý; srv. str. 66, pozn. 1.

VII RUSKÝ CENTRALIZOVANÝ MNOHONÁRODNOSTNÍ STÁT

I. NAŘÍZENÍ IVANA IV. O PŘÍDELENÍ PŮDY TISÍCI VYBRANÝCH SLUŽEBNÝCH LIDÍ V MOSKEVSKÉM A OKOLNÍCH ÚJEZDECH

Akty Archeografickésoj expedici, sv. I, čís. 225. Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 324.

Roku 7059¹, prvního dne [měsíce] října, car a veliký kníže vši Rusi Ivan Vasiljevič nařídil spolu s bojary: v moskevském újezdě, v polovině Dmitrova, v Ruze, Zvěnigorodě, v Čisljackých, Ordinských, Perevsných, Těterečičových vesnicích a v poplatných vesnicích vzdálených od Moskvy šedesát až sedmdesát verst ustanovit tisíc lidí, nejvěrnějších služebných lidí, statkářů, bojarskými dětmi² a těm bojarům a okolnicím, kteří jsou připraveni k jeho službám a kteří nevlastní v moskevském újezdě poměsti a votčiny, mají se přidělit poměsti rozlohou po 200 čtvrtích³. Bojarským dětem v první skupině dát poměsti po 100 čtvrtích, bojarským dětem ve druhé skupině dát poměsti po 150 čtvrtích a bojarským dětem ve třetí skupině poměsti po 100 čtvrtích. Sena se jim má poskytovat tolik kopek, kolik komu dá čtvrtina pole, kromě rolnického sena; a rolníci mají dávat po 30 kopekách z vyty; kdyby někdo z onoho tisíce [vybraných] zemřel a jeho syn se k té službě nehodil, pak se má na to místo vybrat jiný. A kteří bojarů a bojarské děti vlastní votčiny v moskevském újezdě nebo v jiném městě nedaleko Moskvy, vzdáleném padesát až šedesát verst, těm se poměsti nemají přidělovat...

Dále následuje jmenový soupis bojarů a bojarských dětí, jimž se určuje poměsti. V závěru je řečeno:

A všech bojarských dětí ve všech skupinách moskevských i novgorodských, toropeckých, luckých a rževských, z carského dvora i měst je dohromady 1050 a uděluje se jim páda v rozloze 112 600 čtvrtí,

¹ Roku 1550.

² Bojarské děti — v pramenech se tohoto výrazu užívá ve stejném významu jako svobodní služební lidé; původ výrazu není přesně určen: jedni soudí, že jde o klesnuví potomky bojarských rodin, druzí uvažují, že souvisí s výrazem „детские“, „орпок“, kterými se rovněž označovala mladší družina knížecí, resp. bojarská.

³ Čet, čtvrtina — půl desjatiny.

Celý text bude vložený v ISU.

Otázky/úkoly k textu:

Proč vůbec Filofej přišel s představou o Moskvě III. Římě?

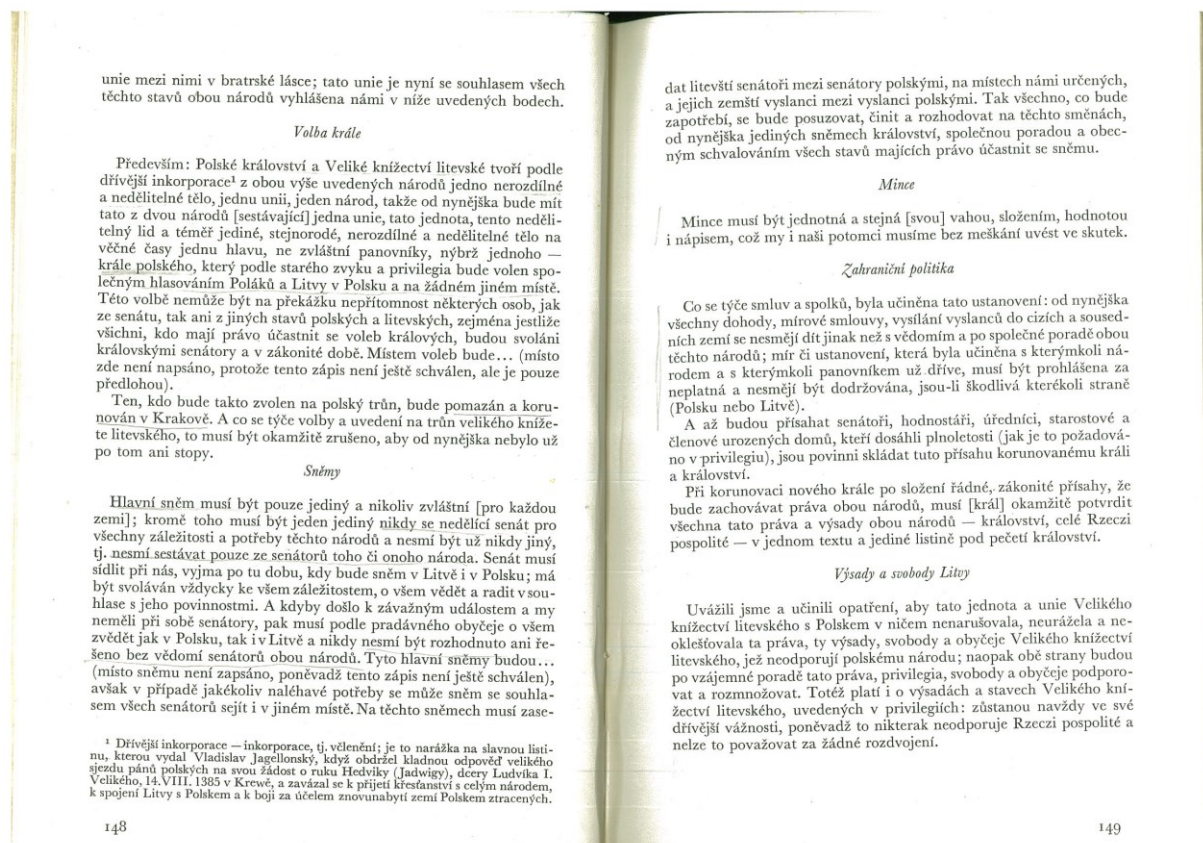
Proč podle autora textu padly obě římské říše, co z této skutečnosti plynulo pro moskevský stát a jeho panovníka?

Čeho a proč se musí velkokníže varovat?

Komu je velkokníže odpovědný a proč?

Téma 3: Středovýchodní a východní Evropa ve druhé polovině 16. století

V polsko-litevské unii vrcholí reformace, komplikované poměry směřují k uzavření církevní unie mezi katolickou a pravoslavnou církví. Pokračuje budování stavovského systému, v němž se začínají projevovat náznaky budoucích vážných problémů. Velmi vážnou změnu přinese Lublinská unie, jež zcela promění vztah mezi Polskem a Litvou a položí základ vážným problémům trvajícím dodnes. Moskevské velkoknížectví se poměří v carství. Ivan IV. usiluje o nastolení samoděržavné vlády. Svými kroky svoji říši výrazně oslabí a způsobí problémy v následujících desetiletích. Vnější odrazem se stala Ivanova prohra v Livonské válce.

unie mezi nimi v bratrské lásce; tato unie je nyní se souhlasem všech těchto stavů obou národů vyhlášena námi v níže uvedených bodech.

Volba krále

Především: Polské království a Veliké knížectví litevské tvoří podle dřívější inkorporace¹ z obou výše uvedených národů jedno nerozdlitelné a nedělitelné tělo, jednu unii, jeden národ, takže od nynějška bude mít tato z dvou národů [sestavující] jedna unie, tato jednota, tento nedělitelný lid a téměř jediné, stejnorodé, nerozdlitelné a nedělitelné tělo na věčné časy jednu hlavu, ne zvláštní panovníky, nýbrž jednoho — krále polského, který podle starého zvyku a privilegia bude volen společným hlasováním Poláků a Litvy v Polsku a na žádném jiném místě. Této volbě nemůže být na překážku nepřítomnost některých osob, jak ze senátu, tak ani z jiných stavů polských a litevských, zejména jestliže všichni, kdo mají právo účastnit se voleb králových, budou svolání královskými senátory a v zákonitě době. Místem voleb bude... (místo zde není napsáno, protože tento zápis není ještě schválen, ale je pouze předlohou).

Ten, kdo bude takto zvolen na polský trůn, bude pomazán a korunován v Krakově. A co se týče volby a uvedení na trůn velkého knížete litevského, to musí být okamžitě zrušeno, aby od nynějška nebylo už po tom ani stopy.

Sněmy

Hlavní sněm musí být pouze jediný a nikoliv zvláštní [pro každou zemi]; kromě toho musí být jeden jediný nikdy se nedělící senát pro všechny záležitosti a potřeby těchto národů a nesmí být už nikdy jiný, tj. nesmí sestávat pouze ze senátorů toho či onoho národa. Senát musí sídlit při nás, vyjma po tu dobu, kdy bude sněm v Litvě i v Polsku; má být svoláván vždycky ke všem záležitostem, o všem vědět a radit v souhlase s jeho povinnostmi. A kdyby došlo k závažným událostem a my neměli při sobě senátory, pak musí podle pradávného obyčejce o všem zvědět jak v Polsku, tak i v Litvě a nikdy nesmí být rozhodnuto ani řešeno bez vědomí senátorů obou národů. Tyto hlavní sněmy budou... (místo sněmu není zapsáno, poněvadž tento zápis není ještě schválen), avšak v případě jakékoliv naléhavé potřeby se může sněm se souhlasem všech senátorů sejit i v jiném místě. Na těchto sněmech musí zase-

¹ Dřívější inkorporace — inkorporace, tj. včlenění; je to narážka na slavnou listinu, kterou vřel Vladislav Jagellonský, když obdržel kladnou odpověď velkého sjezdu pánů polských na svou žádost o ruku Hedviky (Jadwiga), dcery Ludvíka I. Velikého, 14. VIII. 1385 v Krevě, a zavázal se k přijetí křesťanství s celým národem, k spojení Litvy s Polskem a k boji za úctem znovuobnovení ztracených zemí.

dat litevští senátoři mezi senátory polskými, na místech námi určených, a jejich zemští vyslanci mezi vyslanci polskými. Tak všechno, co bude zapotřebí, se bude posuzovat, činit a rozhodovat na těchto sněmách, od nynějška jediných sněmech království, společnou poradou a obecným schvalováním všech stavů majících právo účastnit se sněmu.

Mince

Mince musí být jednotná a stejná [svou] vahou, složením, hodnotou i nápisem, což my i naši potomci musíme bez meškání uvést ve skutek.

Zahraníční politika

Co se týče smluv a spolků, byla učiněna tato ustanovení: od nynějška všechny dohody, mírové smlouvy, vyslání vyslanců do cizích a sousedních zemí se nesmějí dít jinak než s vědomím a po společné poradě obou těchto národů; mír či ustanovení, která byla učiněna s kterýmkoli národem a s kterýmkoli panovníkem už dříve, musí být prohlášena za neplatná a nesmějí být dodržována, jsou-li škodlivá kterékoli straně (Polsku nebo Litvě).

A až budou přísahat senátoři, hodnostáři, úředníci, starostové a členové urozených domů, kteří dosáhli plnoletosti (jak je to požadováno v privilegii), jsou povinni skládat tuto přísahu korunovanému králi a království.

Při korunovaci nového krále po složení řádné, zákonitě přísahy, že bude zachovávat práva obou národů, musí [král] okamžitě potvrdit všechna tato práva a výsady obou národů — království, celé Rzeczci pospolitě — v jednom textu a jedině listině pod pečeti království.

Výsady a svobody Litvy

Uvázili jsme a učinili opatření, aby tato jednota a unie Velikého knížectví litevského s Polskem v ničem nenarušovala, neurážela a neoklešovala ta práva, ty výsady, svobody a obyčejce Velikého knížectví litevského, jež neodporují polskému národu; naopak obě strany budou po vzájemné poradě tato práva, privilegia, svobody a obyčejce podporovat a rozmnožovat. Totéž platí i o výsadách a stavech Velikého knížectví litevského, uvedených v privilegii: zůstanou navždy ve své dřívější vážnosti, poněvadž to nikterak neodporuje Rzeczci pospolitě a nelze to považovat za žádné rozdělení.

Otázky/úkoly k textu:

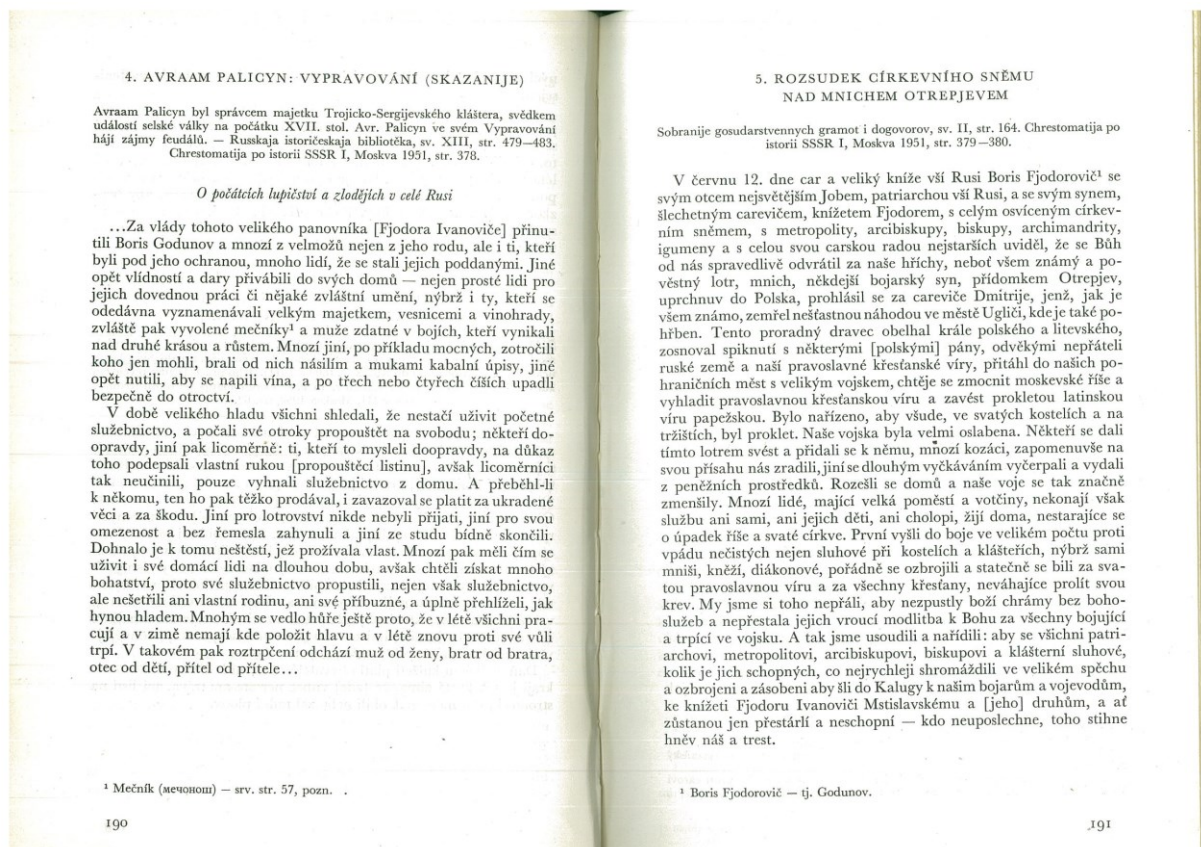
Proč byla podepsána Lublinská unie?

Jak vypadalo a fungovalo vnitřní uspořádání nově vzniklé šlechtické republiky?

Jaké jsou důsledky podepsání Lublinské unie dodnes?

Téma 4: Středověchodní a východní Evropa v první polovině 17. století

Polsko-litevská unie musí měnit postoj k Turecku v důsledku jeho radikálního pronikání do oblasti Podolí. Vážným problémem se stávají kozáci, kteří pod vedení Petra Konaševiče začínají brát do ochrany pravoslavnou církev. Začínají se projevovat úskali šlechtické demokracie, především v podobě v prosazení zásady Liberum veto. Pokračuje mocenský vzestup pruského knížectví i v důsledku jeho personálního spojení s Braniborskem. Moskovia překoná na samém počátku století období smuty, během něhož hrozil její zánik. O stabilizaci poměrů a postupný vzestup se zaslouží nově zvolený car Michail Fjodorovič Romanov spolu se svým otcem patriarchou Filaretem.

Otázky/úkoly k textu:

Jaké byly příčiny vzniku smuty?

Proč se v moskevském prostředí mohl prosadit podvodník, který se vydával za mrtvého careviče?

Proč patriarcha označoval katolickou víru jako prokletou a za pravou křesťanskou považoval pouze víru pravoslavnou?

Jaký byl postoj moskevské společnosti vůči polskému a litevskému sousedovi?

Téma 5: Středověchodní a východní Evropa ve druhé polovině 17. století

Druhá polovina 17. století přinesla velmi podstatné proměny v celé středověchodní a východní Evropě. Pod vedením Friedricha Viléma se pruské knížectví velmi rychle proměňovalo v mocnost schopnou výrazně zasahovat do dění v sousedních zemích. V polsko-litevské unii se začaly projevat důsledky do absurdní podoby dováděné šlechtické demokracie. Turecký postup do nitra polských zemí se zastavil až po jejich porážce u Vídně a následně vlně dalších porážek. Povstání Bohdana Chmelnického nastolilo řadu vážných otázek včetně role pravoslavné víry jako činitele spojujícího kozáky s moskevským carem. Jeho výsledkem byl mocenský vzestup Moskovie a také její postupné zapojování do evropského dění. V Moskovii realizuje carská vláda reformy, které vyvolávají povstání jako „mědný bunt“ či povstání STěny Razina. Poměry v Moskovii jedinečným způsobem reflektovala a také ovlivnila církevní reforma patriarchy Nikona.

se zmenšují v pokladně velikého panovníka příjmy na celních poplatcích a Rusům jsou způsobovány v jejich obchodování překážky a úpadek; začnou-li cizinci mezi sebou obchodovat a najdou-li se pro to důkazy, tu všechno toto zboží se má zabavit ve prospěch velikého panovníka.

83. V Moskvě a ve městech ostatních zemí nesmějí cizinci žádně zámožské zboží prodávat v drobném a se svým zbožím a penězi nesmějí jezdit na jarmarky do žádných měst ani posílat své lidi.

84. A stane-li se, že cizinci začnou své zboží prodávat v drobném nebo jezdit se zbožím a penězi po jarmarcích, má se toto zboží i peníze zabavit ve prospěch velikého panovníka.

89. A kdo z kupců si bude stěžovat velikému panovníku na své krivdy od kohokoliv, od lidí nejrůznějších hodností, nechť se bez prodlení všem kupcům otevře soud a poskytne spravedlnost proti těm lidem, v tom jediném příkazu, aby tak kupci vláde se po mnohých příkazech nezanedbávali svůj obchod, aby tak obchod mohl bez průtahů vzrůstat, a tím získá pokladna velikého panovníka nemalé příjmy na celních poplatcích.

13. ANDRUSOVSKÉ PRÍMĚŘÍ MEZI RUSKEM A POLSKEM (30. LEDNA 1667)

Uvedené výňatky jsou z dokumentu o příměří mezi Ruskem a Polskem v Andrusově, které bylo velkým politickým i diplomatickým vítězstvím Ruska. Ačkoliv Rusko vedlo válku na dvou frontách (s Polskem a se Švédskem), dosáhlo vrácení Smolenska a připojení Levobřežní Ukrajiny s Kyjevem. Podle smlouvy připadl Kyjev Rusku na dobu dvou let, zůstal však v ruském carství natrvalo. I když pod polskou vládou zůstala ještě část Pravobřežní Ukrajiny a Běloruska, upevnila smlouva vedoucí postavení Ruska ve východní Evropě. Smlouva měla charakter aktu celoevropského významu: při neúspěchu dalších jednání o „věčném“ míru měli být pozváni za prostředníky křesťanství panovníci. Uzavření smlouvy je do značné míry zásluhou vynikajícího ruského diplomata A. L. Ordyna-Našokina. — Polnoje sobranije zakonov. Sobranije pervoje, sv. I, SPb 1830, č. 398. Chrestomatija po istorii srednich vekov III, Moskva 1950, str. 336–337.

3. A města a země, které v této minulé válce byly vybojovány na Koruně polské a Velikém knížectví litevském a zůstávají v moci a ve státě Jeho carského Veličenstva: to je Smolensk s celou severskou zemí, s městy a újezdy, které [se rozprostírají] z této strany od vitebského a polockého újezdu, od Livonska a od ljutinského újezdu až ke Smolensku, to je Dorogobuž, Bílá, Něvel, Sebež, Krásné, rovněž Veliz, přestože odedávna patřil se svými místy a újezdy do vojvodství Vitebského, a z druhé strany, kde jsou severská města, všechna města kolem Černigova a země, ať se jakkoliv jmenují a mají jakékoliv hranice, všechny mají zůstat v zemi Jeho carského Veličenstva...

5. A město Kyjev s Pečorským klášteřem i předměstím, s okolními blízkými klášteři a jejich polnostmi, které mají klášterní lidé přidělem, stejně i části lesa, které mají pro jakoukoliv domácí potřebu na té straně Dněpru, kde leží Kyjev, ne více než míli, aby měšťtí i klášterní lidé měli dostatek půdy a lesů, to aby od sousedních jako od čestných lidí bylo splněno a dodrženo včas, jakož i vyvedení vojenských lidí Jeho carského Veličenstva z toho města Kyjeva a vrácení tohoto s oněmi jmenovanými místy, která byla na stranu Jeho královského Veličenstva domluvena a připsána.

6. A z dobytých měst a území jsou postoupeny zemi Jeho královského Veličenstva města a místa: Polock, Vitebsk, Dinoborg, Ljutin, Režica a Marienhaus s celým jižním Livonskem i se všemi újezdy všech těchto jmenovaných měst, odedávna k nim náležejících, kromě Veliže, který patřil odedávna k Vitebsku...

7. Město Kyjev samo s Pečorským klášteřem i s ostatním Kyjevu ponechaným okrajovým územím, rovněž i se starými mnichy, s kterými byl Kyjev předtím přijat k zemi Jeho carského Veličenstva, a se zásobami, které tam v té době budou, má být předán k zemi Jeho královského Veličenstva a Rzeczci pospolité a vyklizen do první komise o věčném míru, která na ta léta příměří případně, to je do dvou let, počítaje od nynější smlouvy...

12. A v těch letech příměří... jak jsme se dohodli a ustanovili, mají být z obou stran na sjezdech vysocí zplnomocnění vyslanci a komisaři se zplnomocňujícími listinami, počítaje od měsíce června tohoto roku, v příštím... měsíci červnu roku 1669..., a kdyby neměl být na tomto prvním sjezdu z komisi učiněn pro nastalé těžkosti věčný mír, pak se má do pěti let konat druhý sjezd, to jest roku... 1674 v měsíci červnu... a kdyby ani tato druhá komise nedosáhla do konce jednání věčného míru, pak mají oba velcí panovníci, neztrácejíce naději na věčný mír, ve shodě a prostřednictvím svých vyslanců požádat o zprostředkování křesťanské panovníky, které si v té době budou oba monarchové žádat, a vyzvat ke zprostředkování buď všechny, nebo ty, které si kdo bude přát, svými velikými vyslanci k rozhodnutí a ustavení věčného míru na třetí sjezd, to jest na rok 1678... A kdyby i tento třetí sjezd — od čehož Bože chraň! — s prostředníky nedosáhl konečné dohody o věčném míru, a pro nastávající obtíže by zprostředkující panovníci uznali, že je třeba pokračovat, tehdy mají být oba velcí a zplnomocnění vyslanci a komisaři zprostředkovatelů s účtou odesláni, a sami mají s nadějí odložit komisi na rok 1680...

19. Rovněž podle nejvyšší dohody pošlou naši velcí panovníci své vyslance k tureckému sultánovi, aby ho jako panovníka, s nímž sousedí, zpravili o tomto smluveném míru, aby sultán turecký potvrdil dřívější přátelství, aby přikázal krymskému chánu žít v klidném sousedství a co

Celý text bude uložen v ISu.

Otázky/úkoly k textu:

Co vedlo k uzavření příměří?

Jak ovlivnilo příměří dobové poměry nejen ve východní Evropě?

Jak se v následujících letech projevovaly a projevují jeho důsledky?

Téma 6: Středověchodní a východní Evropa v první polovině 18. století

První polovina 18. století zcela změnila poměry ve východní Evropě. Z Pruska se stane království s jasnou představou i o územním spojení s Braniborskem. Rzeczpospolita se stane předmětem jednání sousedů, jak nejlépe dokazuje obsazování královského stolce na základě rozhodnutí některé ze sousedících zemí. Petr Veliký proměnil svými reformními počiny Moskvu v jednu z evropských velmocí, zároveň ovšem před svoje následnice a následníky na trůně postavil složité problémy. Zřízením Nejsvětějšího synodu učinil z církve státní instituci a ovlivnil její postavení a působení ve společnosti na velmi dlouhé období.

městský představený, ani vojenský náčelník předvolávat měšťana ke svému soudu (do kanceláře), ale na takového (měšťana) je třeba si stěžovat v magistrátech a podle městského práva se u správy města dovolávat proti němu soudu... Prokáže-li někdo z magistrátu ve svěřené hodnosti pečlivost a horlivost a bude-li si po celou dobu počínat čestně, ten může přednést svou prosbu Jeho carskému Veličenstvu a být podle zásluh odměněn šlechtictvím...

Čl. XVII. O výročních trzích

V jiných státech se nejen ve velkých a malých městech, ale téměř i ve všech městečkách a vesnicích pořádají velké i malé výroční a obyčejné trhy, ze kterých plyne tento prospěch: za prvé, rozmnožují daně státu, za druhé, napomáhají kupcům a řemeslníkům v jejich obchodech a řemeslech, za třetí, do vnitrozemských měst, která neleží u moře, se odevšad dováží různé potřebné zboží, které tamní obyvatelé dříve hledali ve vzdálených městech a které byli nuceni kupovat za zvýšenou cenu, za čtvrté, přivádí se na tyto trhy obilí a různé potraviny z jiných míst, přicházejí na prodej koně a skot a z toho všude rostou obchod a řemesla a mezi lidmi se šíří blahobyt. Proto je nutno, aby hlavní magistrát se snažil rozšířit takové výroční i obyčejné trhy ve městech a v újezdech na vhodných místech, nejvíce v takových, kam je volný přístup po vodě; ony trhy pořádat v určitém čase a o příhodné době se radit s kolegiem státních peněžních příjmů a s obchodním kolegiem.

Čl. XVIII. O burzách čili shromaždištích

Stejně tak je nutné vybudovat časem ve velkých přímořských i v ostatních významných obchodních městech podle příkladu cizích obchodních měst na vhodných místech nedaleko radnice burzy, kde by se scházeli obchodníci a kupci k uzavírání obchodů a vystavování směnec, dále aby získali zprávy o příjezdu nebo odjezdu lodí a o obchodu; neboť na takovém místě může každý kupující i prodávající v určitou hodinu po všechny dny nalézt toho, s kým se potřebuje setkat...

24. UKAZ O POVINNOSTECH SENÁTU Z 27. DUBNA 1722

Po zřízení Senátu vydal Petr I. 27. dubna 1722 ukaz, v němž přesně stanovil složení, pravomoc a řád tohoto nejvyššího úřadu v ruské říši. — Polnoje sobranije zakonov, sv. VI, č. 3978, str. 660–662. Chrestomatija po istorii SSSR II, Moskva 1953, str. 72–75.

1. Senát má sestávat z řádných tajných radů a tajných radů, kterým jsme to přikázali nebo v budoucnu přikážeme, ti mají zasedat podle hodnosti; kromě nich a kromě generálů, vrchních prokurátorů, vrchního tajemníka, tajemníka a protokolisty nesmí žádná nezvaná osoba vkročit po dobu, kdy se koná porada. Bude-li někdo z vysokých osobností vpuštěn, nařídí senátoři podat židli, ale jen tomu, kdo je v pořadí mezi prvními hodnostmi, a to až do brigádníka, a požádají ho, aby usel; a protože prezident nemůže být v senátní kanceláři, má mít [tuto kancelář] na feditelství u generálního prokurátora.

2. Záležitostí Senátu jsou případy, které se někomu přihodí v kolegiu a které v kolegiu není možno vyřešit; tyto případy mají být prezidentem kolegia předloženy a oznámeny generálnímu prokurátorovi, jenž je má přednést v Senátu, kde se o nich rozhodne. K tomu, co není možno vyřešit, je třeba přiložit svůj názor a přednést v referátu.¹

3. Do této kanceláře mají všichni gubernátoři a vojvodové podávat zprávy o záležitostech, které nenáleží kolegiím, jako o začátku nějaké války, moru, zmatku, nebo nějakých jiných vážných případech.

4. Budou-li reketmejšterovi² podány stížnosti na nespravedlivý rozsudek kolegií a kanceláří, které nejsou podřízeny kolegiím, musí o nich reketmejšter ihned po přijetí referovat nám, a budou-li tyto stížnosti podepsány námi, má to vyšetřit; jestliže mu budou podány za naší nepřítomnosti, musí je předložit Senátu a musí tyto záležitosti probírat po pořádku, rozepsat všechny v bodech, aby se to, co je v jednom bodu, již neopakovalo v jiném (neboť každá stížnost obsahuje různé věci), udělat výpis tak, jak je to předepsáno v jeho povinnostech, předložit k rozhodnutí a v Senátu to projednávat; když dojde k rozhodnutí, složit přísahu před Bohem o spravedlivém soudu a po jejím složení rozhodnout skutečně podle zákonů a přísahy, nedávat se svést zlobou ani zlákat přátelstvím. S těmi, kdo to přestoupí, nechť generální prokurátor naloží podle svých povinností.

5. Vyšší hodnosti, od koležského rady počínaje, kromě hodnosti dvorních, vybírat hlasováním, nižší bez hlasování.

6. Senát má udělovat hodnosti, o kterých je řeč níže, rozepisovat ukazy do celého státu, rozhodovat ihned o tom, co je od nás zasláno, a ostatní tomu podobné, zvláště: z vojenských hodností jmenovat celou generálnítu, ze státní a občanské správy ministry, prezidenty kolegií, v guberniích a provinciích gubernátory, vojvody a vojenské náčelníky, asesory, kameriry, důchodní, zemské a soudní komisaře, stejně i členy kolegií včetně tajemníka a dalších, dále v guberniích prezidenty, v dvorských soudech vrchní soudce a zemské tajemníky.

¹ Rozumí se panovníkovi.

² Reketmejšter — senátní úředník, přijímal stížnosti na výnosy kolegií a předával je Senátu.

Celý text bude vložen v ISu.

Otázky/úkoly k textu:

Co Petr Veliký sledoval svými reformami?

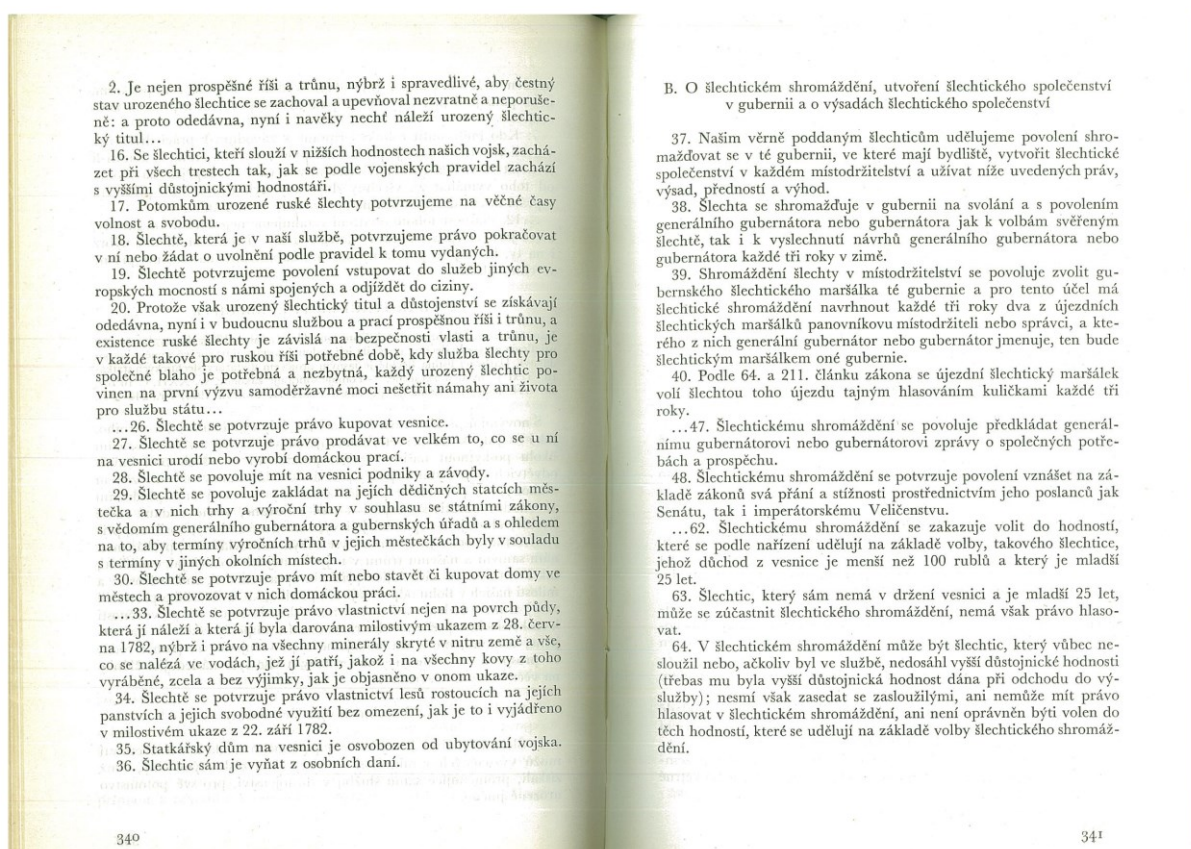
Jaké bylo postavení a úloha senátu v systému úřadů, které Petra zavedl?

Jaké další podobné úřady Petr zřídil a proč?

Jaká úskalí bránila řádnému fungování správního systému, který Petr zaváděl?

Téma 7: Středovýchodní a východní Evropa ve druhé polovině 18. století

Ve druhé polovině 18. století se Středovýchodní a východní Evropa zcela proměnila. Polsko-litevská šlechtická republika se nedokázala zbavit dávno přežilých zlatých šlechtických svobod a definitivně se stala předmětem kořistných zájmů svých sousedů, jež vyvrcholily jejím rozdělením a zánikem. Sílicí pruské království se stalo vlivným činitelem a neskrývalo svoje mocenské a také územní ambice. Ruské impérium přispělo k úpadku turecké moci a ovládlo rozsáhlá území včetně Krymu. Reformy uskutečňované v této době přispěly mimo jiné k upevnění nevolnictví, na němž spočívala celá ruská ekonomika.

Otázky/úkoly k textu:

Proč vydávala Kateřina II. ukazy, jimiž definovala postavení společenských vrstev?

Jaké bylo postavení šlechtice na základě vydaného ukazu?

Proč Kateřina II. nezrušila nevolnictví?

Forma celkového vyhodnocení plnění úkolů:

Zadávané úkoly budou hodnoceny průběžně na každé z výukových hodin formou řízené diskuse. Cílem této formy bude zvýšit úroveň schopnosti posluchačů pracovat s historickým textem, především s pramenem, jako nezbytné podmínky k úspěšnému zpracování diplomové práce.

K úspěšnému zvládnutí semináře bude muset každý posluchač předložit kvalitně zpracovanou analýzu zadaného pramene a obstát v závěrečném testu.

Povinné informační zdroje a materiály ke studiu:

FRIEDL, Jiří, Tomasz JUREK, Miloš ŘEZNÍK a Martin WIHODA. *Dějiny Polska*. Translated by Martin Veselka. Vydání první. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 2017, 690 stran. ISBN 9788074223068.

KOSMAN, Marcell. *Dějiny Polska*. Translated by Jan Vitoň. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 451 s. ISBN 9788024618425.

RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul R. MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, 524 stran. ISBN 9788071064091.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 4. rozšíř. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004, 574 s. ISBN 8071066583.

Doporučené informační zdroje a materiály ke studiu:

KAPPELER, Andreas. *Rußland als Vielvölkerreich: Entstehung, Geschichte, Zerfall*. München: C.H. Beck, 1992, 400 stran. ISBN 3406475736.

MACŮREK, Josef. *Dějiny polského národa*. V Praze: Melantrich, 1948.

MACŮREK, Josef. *Dějiny východních Slovanů*. První vydání. V Praze: Melantrich, 1947, 214 stran.

MELICHAR, Václav. *Dějiny Polska*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1975, 570 s.

SERCZYK, Władysław Andrzej. *Ivan IV. Hrozný: car vši Rusi a stvořitel samoděržaví*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004, 223 s. ISBN 8071065773.

STÖKL, Günther. *Russische Geschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Edited by Manfred Alexander. 6., erw. Aufl. Stuttgart: Alfred Kröner, 1997, ix, 961. ISBN 3520244063.

ŠVANKMAJER, Milan. *Kateřina II*. Lidové noviny, 2001, 268 s. ISBN 807106-299-5.

ŠVANKMAJER, Milan. *Petr I.: zrození impéria*. Praha: Lidové noviny, 1999, 322 s. ISBN 80-7106-301-0.